

حجت‌الاسلام علی ملانوری، رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی – هنری مساجد کشور:

امام جماعت مدیر و توانمند، مسجد را پویا و پر مخاطب می‌کند

نیره ساری

حجت‌الاسلام والمسلمین علی ملانوری، مشاور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی – هنری

مساجد کشور در گفت‌وگو با «جوان» می‌گوید: در یکی از مساجد، امام جماعت روی دیوار نوشته بود: «چه‌های عزیز، مسجد محل حضور و بازی شماست. اگر بزرگ ترها مزاحم شما شدند، به من اطلاع دهید»، این یک نگاه متفاوت و مثبت است. مشروح گفت‌وگو با وی در ادامه می‌آید.

جناب آقای ملانوری، به عنوان رئیس ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی – هنری مساجد، می‌توانید برای ما توضیح دهید که مسجد چه جایگاهی در جامعه دارد و کار کردهای آن چیست؟

مسجد اولین پایگاه اجتماعی مسلمانان است و به عنوان نخستین بنایی که پیامبر اسلام(ص) پس از ورود به مدینه بنا کردند، نقش بسیار مهمی در جامعه ایفا می‌کند. مسجد یک مکان چندبعدی است که علاوه بر جنبه‌های عبادی، ابعاد سیاسی، تربیتی و اجتماعی نیز دارد. از نظر عبادی، مسجد محل نماز، نماز جماعت و عبادات جمعی است. از بعد سیاسی، مسجد به عنوان محل ارتباط بین امت و امام عمل می‌کند و در طول تاریخ، چه در صدر اسلام و چه در دوره‌های پس از انقلاب اسلامی، بسیاری از مسائل اجتماعی و سیاسی مانند تجمعات و برگزاری انتخابات مسجد اتفاق افتاده است. مسجد همچنین نقش تربیتی دارد و مردم در آن اصول اقتصادی، احکام دین و اخلاق عملی را می‌آموزند، در واقع مسجد یک فضای آموزشی است که الگوسازی و تعلیمات دینی در آن انجام می‌شود. بعد اجتماعی مسجد هم بسیار بر چسته است و مردم در آنجا از طبقات مختلف اجتماعی باهم تعامل دارند.

در بین کار کردهای مختلف مسجد، پس از کارکرد عبادی و نیایشی، کدام کارکرد بیشترین اهمیت را دارد و ویژگی‌های یک مسجد تراز از لحاظ اثر گذاری فرهنگی چیست؟

پس از کارکرد عبادی و نیایشی که مهم‌ترین کارکرد مسجد است، کارکرد فرهنگی مسجد اهمیت ویژه‌ای دارد. در واقع، کارکرد عبادی و نیایشی نیز به‌طور طبیعی جنبه فرهنگی و تربیتی دارد. مسجد محل ظهور رفتارهای فرهنگی است، به این معنا که آنچه به عنوان رفتارهای خوب یا بد در جامعه شناخته می‌شود، باید در عمل در جمع تجلی پیدا کند. مسجد مکانی است که رفتارهای ناشایست در جمع اصلاح و رفتارهای شایسته الگو قرار می‌گیرد و از آن ستایش می‌شود. یکی از بارزترین کارکردهای فرهنگی مسجد، توسعه و ارتقای فرهنگ عمومی است. مسجد برای اصلاح و ارتقای فرهنگ عمومی بهترین مکان است. در این فضا، افراد از گرایش‌ها و طبقات مختلف اجتماعی حضور دارند و این تنوع اجتماعی موجب می‌شود رفتارهای نیکو در جمع شکل بگیرد و در واقع، مسجد می‌تواند مرکز تربیت فرهنگی باشد.

در دنیای امروز، کار کردهای اجتماعی و فرهنگی مسجد در کنار نقش عبادی آن چگونه می‌تواند باعث تقویت همبستگی و اتحاد میان خانواده‌ها و جامعه‌ها شود؟

همبستگی در یک جامعه زمانی شکل می‌گیرد که احساس همگرایی و همدلی در آن وجود داشته باشد.

وقتی مردم احساس کنند نیازهای‌شان دیده می‌شود و توانمندی‌های‌شان مورد توجه قرار می‌گیرد، همبستگی ایجاد می‌شود. مسجد با تقویت بعد اجتماعی خود می‌تواند نقش بسیار مهمی در این زمینه ایفا کند. در محله‌ها یا روستاها، افراد ممکن است نیازهای مختلفی داشته باشند. برخی ممکن است مشکلات معیشتی یا مسائل سلامت و درمان داشته باشند یا برخی دیگر ممکن است به مشاوره نیاز داشته باشند. مسجد می‌تواند با توسعه ابعاد اجتماعی خود و تلاش برای حل این مشکلات، در واقع نقش یک مرکز حمایتی و همگرای اجتماعی را ایفا کند. مثلاً اگر مردم‌های آموزشی، فعالیت‌های پرورشی، ورزش و امکانات و جای بازی و نشاط نیست، اما واقعیت این است که اگر بخواهیم مسجد را به یک نهاد تربیتی تبدیل کنیم، باید زیرساخت‌های لازم را فراهم کنیم. این شامل برگزاری دوره‌های آموزشی، فعالیت‌های پرورشی، ورزش و امکانات برای سرگرمی‌های سالم و مورد علاقه نوجوانان می‌شود. نواوری‌های روز هستند و باید این علاقه‌ها در مسجد مورد توجه قرار گیرد. وقتی مسجد چنین فضایی را ایجاد کند، نونهالان مؤثر باشند که فضای حضور و بازی برای آنها مهیا باشد. مثلاً در یکی از مساجد، امام جماعت روی دیوار نوشته بود: «چه‌های عزیز، مسجد محل حضور و بازی شماست. اگر بزرگ ترها مزاحم شما شدند، به من اطلاع دهید». این یک نگاه متفاوت و مثبت است. برخی افراد فکر می‌کنند مسجد باید مکانی آرام و ساکت باشد و جای بازی و نشاط نیست، اما واقعیت این است که اگر بخواهیم مسجد را به یک نهاد تربیتی تبدیل کنیم، باید زیرساخت‌های لازم را فراهم کنیم. این شامل برگزاری دوره‌های آموزشی، فعالیت‌های پرورشی، ورزش و امکانات برای سرگرمی‌های سالم و مورد علاقه نوجوانان می‌شود. نواوری‌های روز هستند و باید این علاقه‌ها در مسجد مورد توجه قرار گیرد. وقتی مسجد چنین فضایی را ایجاد کند، نونهالان مؤثر باشند که فضای حضور و بازی برای آنها مهیا باشد. مثلاً در یکی از مساجد، امام جماعت روی دیوار نوشته بود: «چه‌های عزیز، مسجد محل حضور و بازی شماست. اگر بزرگ ترها مزاحم شما شدند، به من اطلاع دهید». این یک نگاه متفاوت و مثبت است. برخی افراد فکر می‌کنند مسجد باید مکانی آرام و ساکت باشد و جای بازی و نشاط نیست، اما واقعیت این است که اگر بخواهیم مسجد را به یک نهاد تربیتی تبدیل کنیم، باید زیرساخت‌های لازم را فراهم کنیم. این شامل برگزاری دوره‌های آموزشی، فعالیت‌های پرورشی، ورزش و امکانات برای سرگرمی‌های سالم و مورد علاقه نوجوانان می‌شود. نواوری‌های روز هستند و باید این علاقه‌ها در مسجد مورد

چالش اصلی، رقابت نابرابر مسجد با ابزارهای ارتباطی و فناوری‌های نوین است. تکنولوژی‌های روز، رسانه‌ها، بازی‌های کامپیوتری و شبکه‌های اجتماعی، بار را بر قابلیت‌های مسجد گذاشته‌اند و اگر مسجد نتواند خود را با ابزارهای نوین تطبیق دهد، ممکن است از میدان خارج شود

تجربه نشان داده است مسجد زمانی می‌تواند برای نونهالان مؤثر باشد که فضای حضور و بازی برای آنها مهیا باشد. مثلاً در یکی از مساجد، امام جماعت روی دیوار نوشته بود: «چه‌های عزیز، مسجد محل حضور و بازی شماست. اگر بزرگ ترها مزاحم شما شدند، به من اطلاع دهید». این یک نگاه متفاوت و مثبت است. برخی افراد فکر می‌کنند مسجد باید مکانی آرام و ساکت باشد و جای بازی و نشاط نیست، اما واقعیت این است که اگر بخواهیم مسجد را به یک نهاد تربیتی تبدیل کنیم، باید زیرساخت‌های لازم را فراهم کنیم. این شامل برگزاری دوره‌های آموزشی، فعالیت‌های پرورشی، ورزش و امکانات برای سرگرمی‌های سالم و مورد علاقه نوجوانان می‌شود. نواوری‌های روز هستند و باید این علاقه‌ها در مسجد مورد

چگونه می‌توان مسجد را به محلی برای آگاهی‌دهی و آموزش مهارت‌های زندگی و تربیتی برای جوانان، نوجوانان و والدین تبدیل کرد؟

مسجد جایگاهی است که با برنامه‌ریزی درست، می‌تواند محل اجرای طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها باشد؛ از طراحی سفر و اردو گرفته تا کارهای جهادی و خدمات عمومی. ما برای زندگی در اجتماع به مهارت‌های مختلفی نیاز داریم؛ مهارت گفت‌وگو، تعامل، همزیستی، شهروندی و اخلاق شهروندی. مسجد به دلیل حضور افراد با گرایش‌ها و طبقات مختلف، محیطی جامع و نماد اجتماع است و رفتارهای اجتماعی در آن منتقل می‌شود. اگر برنامه‌های فرهنگی و دینی به خوبی اجرا شوند، مسجد می‌تواند نقش تربیتی و اجتماعی بسیار مثبتی ایفا کند. اما اگر این برنامه‌ها در اجتماع نتواند پیاده شود، می‌تواند اثر منفی نیز داشته باشد. تاریخ انقلاب اسلامی و جریان مقاومت نشان‌دهنده نقش حیاتی مسجد است. حضرت امام خمینی(ره) که مکتب اسلام ناب محمدی(ص) را دنبال می‌کردند، مسجد را پایگاه نشر معارف و سیاست قرار دادند. ایشان معتقد بودند انقلاب برای اداره مسجد است و مسجد محلی برای بسیج نیروها، پشتیبانی از جبهه‌ها و ساماندهی نیازهای مردم بود. پس از انقلاب، مسجد نقش مهمی در اجتماع و سیاست داشت، اما با گذر زمان این نقش کمتر دیده شده و ضعیف شده است. اگر چه

برای زیبایی‌های معماری مسجد مانند کاشی‌کاری‌ها، گلدسته‌ها و امکانات فیزیکی بسیار پسندیده است، اما آیا زمان آن نرسیده است که بخشی از هزینه‌های خیرین به عمران معنوی مسجد اختصاص یابد؟ زیرا احداث یک مسجد بزرگ و باشکوه ممکن است د نسل نوجوان را پشت سر بگذارد، بدون اینکه بهره‌مندی معنوی کافی از آن برده شود. به نظر من، مهم‌ترین اقدامی که اکنون می‌توان برای ارتقای کارکرد فرهنگی مسجد انجام داد، تأمین منابع برای عمران معنوی مسجد است، یعنی منابع لازم برای فعالیت‌های آموزشی و فرهنگی در مسجد که نقش بسزایی در تقویت مسجد به عنوان پایگاه دینی و تربیتی خانواده‌ها دارد.

برای تقویت بعد مشورتی و اجتماعی مساجد در حل مشکلات خانواده‌ها، چه استراتژی‌هایی می‌توان اتخاذ کرد تا تأثیرگذاری این پایگاه‌های فرهنگی افزایش یابد؟

یکی از استراتژی‌های مهم در این حوزه، توسعه خدمات مشاوره در مساجد است. نقش مراکز مشاوره را نباید نادیده گرفت، ولی این مراکز در برخی مناطق روستایی محدودیت دارند و در مناطق شهری هم دسترسی و هزینه‌ها ممکن است مشکل‌ساز باشد. ستاد هماهنگی کانون‌های فرهنگی مساجد برنامه‌ای جدی برای ایجاد امکانات مشاوره در مساجد دارد. این خدمات می‌تواند به صورت حضوری یا آنلاین و با بهره‌گیری از مشاوران امین، با تجربه و متخصص، با هزینه‌ای اندک یا رایگان ارائه شود. این خدمات مشاوره‌ای به خانواده‌ها کمک می‌کند مشکلات عاطفی، اختلافات زوجین، مسائل تربیتی و آموزشی فرزندان و حتی مشکلات شغلی و اجتماعی را بهتر مدیریت کنند. این اقدام هم به کارکرد اجتماعی مسجد کمک می‌کند، هم سلامت روان جامعه را ارتقا می‌دهد و هم به تحکیم ارتباط خانواده‌ها می‌انجامد.

مسجد در تربیت «زن مقاوم» چه نقشی می‌تواند ایفا کند و چه آموزش‌ها و فعالیت‌هایی برای ارتقای توانمندی‌های فرهنگی، اجتماعی و مذهبی زنان در مسجد می‌توان پیش‌بینی کرد؟

زمان مشاوره در فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی پیشگام بوده‌اند. پیروزی انقلاب اسلامی و همچنین دفاع مقدس، موهون همت و نقش بی‌بدیل زنان بوده است. در فرمایشات امام راحل و مقام معظم رهبری، بارها به نقش زنان اشاره شده است؛ زنانی که با حضور فعال خود، تجویز مردان و انتقال ارزش‌های اخلاقی، اعتقادی و دینی به فرزندان، تحولات عظیمی در کشور رقم زدند. این زنان، نمونه‌های زینب زمانه‌اند؛ زنانی که در سخت‌ترین شرایط، چهار شهید یا چندین عزیز خود را تقدیم کرده‌اند و این برگرفته از مکتب اهل بیت(ع) و مکتب مقاومت است. مسجد به عنوان پایگاه این مکتب، نه تنها محیطی برای ذکر و یاد خداست، بلکه کانون تبادل ارزش‌های دینی و اخلاقی و شمار می‌رود. از ابتدای انقلاب تاکنون، مساجد، منابر، نمازهای جماعت و مجالس سیدالشهدا(ع) مکان‌هایی بوده‌اند که چنین زنان و مردانی را تربیت کرده‌اند. امروز نیز در اداره امور فرهنگی مساجد، زنان نقش بیش‌تاز دارند. تعداد قابل توجهی از دختران و بانوان عضو کانون‌های فرهنگی مساجد، بسیج و تشکیلات دینی هستند. این حضور فعال در تأسیس حلقه‌های تربیتی، جهادی و نیکوکاری نشان‌دهنده جایگاه مؤثر زنان در مسجد و نقش مسجد در توانمندسازی فرهنگی، اجتماعی و مذهبی آنان است.

نهادهای تخصصی مانند بهزیستی، کمیته امداد و آموزش و پرورش وجود دارند، اما مسجد نقش منحصر به فردی در بروز همبستگی، استفاده از توانمندی‌های داوطلبانه و حل مشکلات اجتماعی دارد. جنگ تحمیلی اخیر که از سوی استکبار جهانی علیه ایران طراحی شد، نشان داد مسجد چگونه می‌تواند در بحران نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند و با همبستگی مردم، پیروزی حاصل شود. امروز نیز مساجد مانیازمند نقش آفرینی بیشتر و فعال‌تر هستند تا سهم خود را در جامعه ایفا کنند.

مسجد به عنوان یک مدرسه دینی و فرهنگی، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد تا بتواند پایگاهی برای ارتقای آگاهی و عمق معرفت دینی در خانواده‌ها شود؟

برای اینکه مسجد بتواند نقش مؤثر فرهنگی و تربیتی ایفا کند، چند ویژگی کلیدی لازم است. ۱) کالبد و زیرساخت مسجد باید مناسب باشد، مسجد باید علاوه بر شبستان، دارای کلاس آموزشی، محل ورزش، کتابخانه و امکاناتی برای فعالیت‌های کودکان و نوجوانان باشد. ۲) نیروی انسانی مجرب و توانمند از اهمیت زیادی برخوردار است، به ویژه امام جماعت که مدیر مسجد است. هرچه امام جماعت توانمندتر باشد، مسجد پویاتر و پر مخاطب‌تر خواهد بود. علاوه بر امام جماعت، شبکه‌ای از نیروی انسانی مانند مدیر کانون فرهنگی – هنری، فرمانده پایگاه و هیئت امنا لازم است. ۳) برنامه‌ریزی دقیق و راهبردی مسجد اهمیت دارد، مسجد باید با شناخت دقیق از نیازهای منطقه خود، برنامه‌ای بلندمدت و چشم‌انداز مشخص داشته باشد و در مسیر آن حرکت کند.

با توجه به مسئولیت شما در ستاد هماهنگی کانون‌های مساجد، مهم‌ترین چالش‌ها و فرصت‌های موجود در مسیر تبیین نقش فرهنگی مسجد در خانواده‌ها چیست؟

از فرصت‌های مهم ما، وجود حدود ۸۰ هزار مسجد در سراسر کشور است که با نیت خالص و مشارکت مردم ساخته شده‌اند و بسیاری از آنها امکانات بسیار خوبی دارند، همچنین شبکه نیروی انسانی مشکل‌زا انمه جماعات، روحانیت، هیئت امنا، مسئولان کانون‌های فرهنگی – هنری و بسیج، ظرفیت بزرگی است، اما چالش اصلی، رقابت نابرابر مسجد با ابزارهای ارتباطی و فناوری‌های نوین است. تکنولوژی‌های روز، رسانه‌ها، بازی‌های کامپیوتری و شبکه‌های اجتماعی، بازار رقابتی سختی ایجاد کرده‌اند و اگر مسجد نتواند خود را به‌روز کند، ممکن است از میدان خارج شود. از طرفی، نقش‌پذیری نوجوانان در مسجد بسیار حیاتی است. دوره نوجوانی دوره‌ای است که جوانان احساس نیاز به نقش و مسئولیت در جامعه می‌کنند. ما باید به نوجوانان اعتماد کنیم و به آنها مسئولیت‌ها و نقش‌های واقعی در مسجد بدهیم، مثلاً دستیار فرهنگی، مسئول کتابخانه، مدیر آموزش یا مسئول برگزاری نماز باشند. این نقش‌پذیری نوجوانان باعث می‌شود آنها به دیگر همسالان خود نیز جذب مسجد شوند و فرهنگ دینی و اجتماعی در نسل‌های جدید نهادینه شود.

مسجد به عنوان یک مدرسه دینی و فرهنگی، چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد تا بتواند پایگاهی برای ارتقای آگاهی و عمق معرفت دینی در خانواده‌ها شود؟

من در اینجا به یکی از نکات مهم اشاره می‌کنم، مسجد خوب اساساً یک مکان مردمی است که از سوی مؤمنان و خیرین پایه‌گذاری شده است، معمولاً از محل موقوفات، میراث و خیرات ساخته می‌شود، البته تلاش

در مسجد می‌تواند تأثیر عمیقی بر تربیت و شخصیت فرزندان بگذارد. ارتباطات مثبت و احساس امنیت را برای فرزندان به ارمان می‌آورد. آنها نه تنها آموزش‌های دینی را دریافت می‌کنند بلکه با ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی و آداب و رسوم ارزش‌مدار نیز آشنا می‌شوند. ۴- واقعیت روان‌شناختی در ارتباط با نسل قدیم: در واقعیت، خانواده‌هایی که به طور مرتب در مساجد حضور دارند، به طور معمول پیوندهای قوی‌تری برقرار می‌کنند. این پیوندها می‌توانند به ارتقای اخلاقمنداری و تقویت روابط خانوادگی و حس همدلی کمک کنند. ۵- مشکلات ناشی از فاصله گرفتن از این سنگرها و پایگاه‌های دینی: فاصله گرفتن از مساجد ممکن است خانواده‌ها را به تنهایی و عدم ارتباط با اجتماع و حمایت‌های اجتماعی بیشتر نزدیک کند.

قدرت‌الله حراآبادی، استاد دانشگاه و مشاور خانواده:

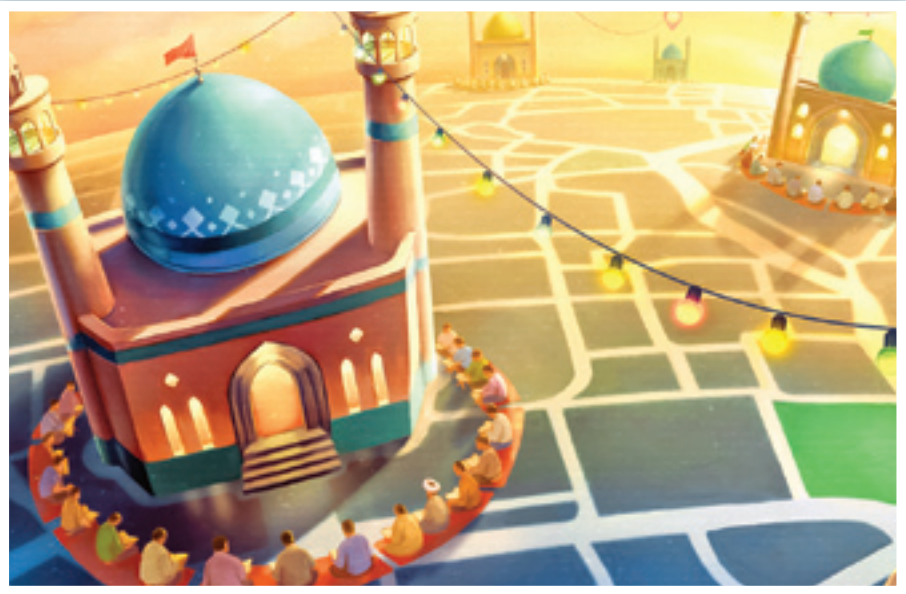
امام با تعبیر «مسجد سنگر است» جامع‌ترین تعریف را ارائه دادند

که در قالب جنگ نرم و دنیای فضای مجازی و حمله‌های گوناگون جنگ شناختی هستیم، سنگر مسجد باز می‌تواند بهترین گزینه برای مقابله و کسب آگاهی و بصیرت‌افزایی و برای در امان ماندن از این حملات باشد، بنابراین تعبیر امام یک تعریف جامع از کارکردهای مساجد است.

این روان‌شناس دینی با اشاره به نقش مؤثر امام جماعت در مسجد نیز اظهار داشت: «حضور امام جماعت باسواد، کوشا، خلاق،

حضور امام جماعت باسواد، کوشا، خلاق، اخلاق‌مدار، با ضریب هوشی بالا و دارای مهارت‌های اجتماعی و فرهنگی و روان‌شناسی می‌تواند ستون فقرات مسجد باشد و تأثیر مستقیم در این روند دارد، بنابراین این نیاز مبرم به آموزش مستقیم این مهارت‌ها برای امام جماعت و حتی اعضای هیئت امنای محترم هست

این موضوع می‌تواند به ایجاد احساس تنهایی، مشکلات اجتماعی و حتی مشکلات روحی و روانی و انزوا شخصی منجر شود. ۶- اگر به مدیران موفق در سطوح مختلف دقت کنیم، متوجه می‌شویم اینها در دامن محیط‌های اجتماعی رشد و نمو کرده‌اند و اگر این محیط دارای آرامش و امنیت و در سطح بالای دینی و معنوی مانند مسجد بوده باشد، میزان موفقیت فرد و سطح اعتماد سیستم و مردم نسبت به آن بسیار بیشتر است. ۷- امروز در دانشگاه‌های معتبر جهان همچون هاروارد، هزاران آزمایش میدانی و آزمایشگاهی و عصبی رفتاری، متوجه این موضوع شده‌اند که پرورش یافتگان محیط‌های درست با الهامات و آموزه‌های دینی از سطح اعتماد به نفس و اتصال معنوی بالاتری برخوردارند و قدرت تصمیم‌گیری و هدایت و رهبری بیشتر و بهتری دارند.»